

lom glasovati. -ovati je normalan hrvatski sufiks jer kako bismo drukčije rekli: gladovati, napredovati, objedovati, uređivati pa i linčovati...

Za srpski je književni jezik taj sufiks karakterističan samo u glagola od stranih osnova kad hrvatski ima -irati: kvalifikovati - kvalificirati, pretendova-

ti - pretendirati, suspendovati - suspendirati...

Inače značenje glagola glasovati - glasati, njihova upotreba, veza s izvedenicama od njih prilično je težak teoretski problem pa do kraja nije još riješen iako je bilo pokušaja u tome smislu.

Stjepan Babić

OSVRTI

VRIJEDNA KNJIGA O MADŽARSKOM UZORU PRI OBOGAĆIVANJU HRVATSKOGA LEKSIKA

(István Nyomárkay: *Ungarische Vorbilder der kroatischen Spracherneuerung.*

Akadémiai Kiadó,
Budapest 1989, str. 245)

Djelo je zamišljeno kao prethodnica opsežnijeg projekta u kojem bi se pokazao utjecaj i zračenje madžarskoga jezika na jezike susjednih podunavskih naroda. S toga gledišta ovo bi bio pionirski rad, kako i sam autor kaže. Njemu je ipak prehodilo iscrpno djelo Lászla Hadrovicsa *Ungarische Elemente im Serbokroatischen* (Budapest 1985), koje Nyomárkay s velikim poštovanjem spominje i služi se njime. No to Hadrovicsevo djelo uglavnom obuhvaća vidljive utjecaje madžarskoga jezika na hrvatski, i to pretežno u starijim razdobljima, kad je takav utjecaj bio jači, a Nyomárkay se bavi novijim madžarskim utjecajima - u drugoj polovici 19. stoljeća - kad su zbog jakoga jezičnog purizma u hrvatskom strani elementi bili potiskivani i zamjenjivani domaćima, pa su ti utjecaji teže uočljivi, a očituju se najviše kao moguće prevedenice ili semantičke posuđenice u hrvatskom jeziku po madžarskom uzoru. Stoga je ovaj rad u tom smislu, a na relaciji madžarski-hrvatski, doista pionirski. Što se tiče obrnutoga djelovanja, tj. utjecaja slavenskih jezika na madžarski, postoji

opsežno djelo Lajosa Kissa o slavenskim prevedenicama i semantičkim posuđenicama u madžarskom (*Szláv tükörszók és tükörjelentések a magyarban*, Budapest 1976), kojim se je Nyomárkay obilno služio, barem u metodološkom smislu. A što se tiče nekoga drugog jezika koji je snažno utjecao na hrvatski u tom istom razdoblju, ističe se opsežna rasprava Matthiasa Rammelmeyera o njemačkim prevedenicama u hrvatskom (*Die deutsche Lehnübersetzungen im Serbokroatischen*, Wiesbaden 1975, str. 359), prema kojoj se Nyomárkay često vrlo kritički odnosi, dokazujući kako su mnogi Rammelmeyerovi zaključci krivi, tj. da se zanemaruje mogućnost madžarskoga utjecaja.

Za razliku od Rammelmeyera, koji svoja istraživanja temelji isključivo na rječnicima, Nyomárkay za gradnju uzima paralelne madžarsko-hrvatske zakonske tekstove, u kojima je hrvatski prijevod madžarskog. Radi se o zakonskim tekstovima iz triju zadnjih desetljeća 19. stoljeća. Znademo iz teorije o jezičnom posuđivanju da upravo u prijevodima najčešće dolazi do jezičnih utjecaja. Osim toga Nyomárkay je dobro izabrao i područja u kojima se madžarski utjecaji mogu najlakše očitovati. Ograničio se na rječničko blago školstva, uprave i prava, vojničkoga nazivlja, te željezničke i poštanske terminologije.

Da bi što bolje utemeljio svoja razmatranja i da bi njegovi zaključci opće-

nito i pojedinačno bili što uvjerljiviji, autor vrlo vješto obrađuje dva povijesna poglavlja, koja tvore uvod u noviju problematiku. Jedno je poglavlje šireg značenja, u kojem ističe prisne mađžarsko-hrvatske političke veze. Tu pokazuje kako su Mađžari u mnogim političkim pitanjima bili Hrvatima uzori, što se očituje u mnogim izjavama hrvatskih političkih i književnih djelatnika, pa čak i onda kad se negativno govori o Mađžarima. Drugo povijesno poglavlje bavi se stanovitim mađžarskim utjecajima u starijim našim rječnicima (Jambrešić, Belostenec) i u književnosti, posebno u Slavoniji. Na mnogim pojedinačnim primjerima iz toga korpusa Nyomárkay pokazuje usporednu težnju mađžarsku i hrvatsku prema jezičnom purizmu, samo što su neka puristička rješenja u mađžarskom malo starija. Na temelju tih povijesnih razmatranja autor zaključuje da je mađžarski jezični purizam često »kumovao« pojava mnogih hrvatskih purističkih tečevina, te da se mađžarskom jeziku mora priznati snažniji utjecaj i pri sustavnom obogaćivanju hrvatskoga nazivlja različitih struka u drugoj polovici 19. stoljeća, što se dosad zemarivalo i zbog nepoznavanja mađžarskoga jezika i njegove strukture.

Da bi ispravio tu nepravdu prema mađžarskom jeziku kao jeziku uzoru u obogaćivanju hrvatskoga rječničkog blaga, Nyomárkay pokušava osporiti mnoge Rammelmeyerove zaključke, dajući prednost mađžarskom predlošku kao uzoru. No kolika je snaga njegovih dokaza, koliki je stupanj vjerojatnosti njegovih zaključaka? To je dosta raznoliko u pojedinim primjerima. Bit će najbolje da navedemo nekoliko reprezentativnih primjera:

Na str. 104/105. navodi riječ *bilježnik*, kojoj odgovara lat. naziv *notarius* i njem. *Notar*. Nyomárkay ističe kako je u hrvatskoj tradiciji od lika *notarius* bilo mnoštvo različitih likova od st-

rane osnove, ali da je učvršćeni domaći naziv u mađžarskom vjerojatno utjecao na to da i u hrvatskom potpuno prevlada naziv *bilježnik*.

Na str. 106. spominje se hrv. naziv *povjerenik* i *povjerenstvo*, te se kaže za oba da imaju mađžarski uzor. Za riječ *povjerenstvo* ističe Nyomárkay i strukturalnu podudarnost između pojedinih dijelova te riječi u hrvatskom i mađžarskom. Takvu podudarnost ne može utvrditi za naziv *povjerenik* jer se u hrv. radi o izvedenici a u mađž. je supstantivirani particip.

Na str. 110. Nyomárkay kaže da za njem. *Zuständigkeit*, *Befugnis* u zakonskim tekstovima nalazi redovito hrvatski naziv *dotičnost*, što se potpuno slaže s mađž. nazivom, gdje u osnovi stoji glagol koji upravo znači »doticati« te zaključuje da se i u tom slučaju mora prihvatiti izravni mađžarski utjecaj.

Na str. 111. navodi hrv. naziv *služnost* (lat. *servitus*, njem. *Dienstbarkeit*) i kaže da je u zadnjoj trećini 19. stoljeća postao općeprihvaćenim pravnim nazivom, što nije baš točno jer se već sredinom 19. stoljeća sasvim ustalio. On dođuše priznaje prvotni lat. poticaj toga naziva, ali ga način tvorbe upućuje na mađžarski izvor.

Na str. 112/113. Nyomárkay raspravlja o nazivu *vjerovnik*. Navodi kako Rammelmeyer tu riječ smatra prevedenicom prema njem. *Gläubiger*, koja je opet prevedenica tal. *creditor* ili lat. *creditor*. No budući da je odgovarajući naziv za taj pojam prije potvrđen u mađžarskom nego u hrvatskom, kao i zbog tadašnjih pravnih i upravnih mađžarsko-hrvatskih veza, on drži s velikom vjerojatnosti da je na stvaranje hrv. naziva osim njem. uzora utjecao i mađž. uzor. Ne spominje mogućnost izravnoga lat. utjecaja na hrv. *Tä*, već Belostenec ima *veruvnik* za lat. *creditor*!

Na str. 116. kaže da se s velikom sigurnošću može pretpostaviti mađž. ut-

jecaj u izrazima *prvomolni*, *drugomolni* i *trećemolni* za oznaku sudske vlasti prvoga, drugoga ili trećega stupnja. Pojava toga lika sasvim je rubna. Nije imala u hrvatskoj tradiciji trajnije primjene. Prevladavalo je *prvomolbeni*, *drugomolbeni* i *trećemolbeni*, a molba u značenju »stupanj sudske vlasti« ima uporište u hrvatskom latinitetu novijega vremena.

Na str. 114. Nyomárkay govori o složenicama s prefiksom *protu-*. Spominje da takve složenice Rammelmeyer smatra prevedenicama prema njem. Zatim govori o povijesti takvih složenica u mađžarskom. Ne poriče Rammelmeyerovu tvrdnju, ali dodaje neobičnu konstataciju da mađž. uzor postoji za hrvatski purizam i onda kad se pojedinačno i isključivo ne može dokazati mađž. utjecaj. Koliko god u toj općoj tvrdnji bilo istine, istina je i to da ni formalno-značenjska podudarnost ne upućuje nužno na međusobni utjecaj.

Na str. 119. govori o svezi *pravni lijek* (njem. *Rechtsmittel*) te kaže da je taj izraz nastao sasvim sigurno prema mađž. uzoru. Nije jasno na čemu temelji takvu sigurnost, osim na činjenici da je odgovarajući mađž. izraz potvrđen malo prije nego hrv. Zanimljivo je da su već u lat. *remedium* i *medicamentum* bili djelomično sinonimi, da su se djelomično značenjski preklapali. Tako i Belosteneć pod *remedium* navodi i *lik* (s oznakom D.). Zar tu već ne bi mogao biti uzor za hrv. naziv *pravni lijek*? Osim toga hrv. je naziv potvrđen već sredinom 19. stoljeća, što je dosta ranije nego što su zakonski tekstovi kojima se on služi. A gdje se prvi put javlja, nije prijevod s mađž. nego s njem. pa se ne može govoriti o izravnom mađž. utjecaju.

Na str. 131. govori o nazivima *potrošarina*, *zemljarina* i *kućarina*. Premda i sam ističe strukturalnu razliku između tih hrvatskih naziva i odgovarajućih

njem. i mađž., ipak zaključuje da su ti nazivi mogli nastati prema njem. kao i prema mađž. uzoru te da je vjerojatan utjecaj obaju.

U nemogućnosti uspoređivanja jezične strukture u pojedinim primjerima, jer se radi o strukturalno različitim jezicima, Nyomárkay prenaplašava jednakost načina promatranja u mađž. i hrv., premda na str. 68. (doduše u citatu uzetom iz Kissa) kaže kako se čini da su neke riječi različitih jezika međusobno prevedenice, ali da mogu i neovisno jedna o drugoj, bez posredovanja stranog uzora, nastati jednostavno na temelju jednakoga načina promatranja. Ni kriterij prijevremenosti pojave nekoga purističkog naziva u mađž., a nepostojanje takva naziva u njem. u vrijeme kad je nastao odgovarajući hrv. naziv ne daje pravo na zaključak da se radi o mađž. uzoru. Na temelju opće tvrdnje da je mađž. purizam podupirao hrv. purizam, na mnogo mjesta gdje se ta tvrdnja mogla konkretizirati, zaključuje s manje ili više vjerojatnosti da doista i jest. Mogli bismo ukratko reći da Nyomárkay u pojedinim zaključcima griješi protiv jednoga logičkog pravila, koje glasi: *De posse ad esse conclusio non valet*.

Kritički osvrt na tih nekoliko primjera bitno ne umanjuje veliku vrijednost Nyomárkayeva djela. Stanoviti nedostaci, bez kojih nije nijedno ljudsko djelo, izviru većim dijelom iz složenosti problematike i nepotpunosti znanstvene metodologije pri njezinu proučavanju. Knjiga otkriva vrsna poznavatelja hrvatske kulturne povijesti i europskoga kulturnog kruga uopće. To je djelo veoma korisno, vrijedno i poticajno. Obiluje dragocjenim podacima, etimologijama, značenjskim promjenama, pronicljivim zaključcima. Ima na kraju i popis hrvatskih, mađžarskih, njemačkih, latinskih i francuskih naziva koji se u knjizi spominju, što svakako olakšava snalaženje. Kako je riječ o odnosu dvaju struktural-

no različitih jezika i njihovu međusobnom utjecaju, gdje još valja preispitivati dovoljnost postavljenih kriterija pri utvrđivanju prevedenica, to djelo potiče sustavnije istraživanje te problematike, kojemu je ono, barem kad je u pitanju mađarsko-hrvatski jezični odnos, prvi, solidni temelj.

Mile Mamić

STUDIJA IVE BANCA

Ivo Banac, *Hrvatsko jezično pitanje, The Bridge*, Zagreb, 6/1991.

Knjigu *Hrvatsko jezično pitanje* napisao je Ivo Banac, istaknuti povjesničar i profesor povijesti na američkom sveučilištu Yale, od 1990. i dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Autor dakle nije profesionalni lingvist, pa upravo iz činjenice istodobne stanovite odmaknutosti od problematike kojom se bavi i upravo sudbinske vezanosti pripadnika hrvatskoga naroda s njome proizlazi i značajna osebujnost njegova djela. Proučavajući *hrvatsko jezično pitanje* kroz povijest Banac je, naravno, morao istraživanjima obuhvatiti vrlo opsežnu literaturu. Izvršivši tu zadaću s osobitom pomnjom, i u ovoj je prilici – kao i kad se u poznatim knjigama bavio nacionalnim pitanjem u Jugoslaviji ili sukobom Staljina i Tita – pokazao izrazit smisao za sintezu, za cjelovit prikaz određene tematike. Ovoga puta Banac nije napisao opširno djelo, ali se ipak radi o važnom ostvarenju, pa je svakako opravdano već treće objavljivanje toga pregleda hrvatske jezične povijesti. Prvi se put prilog o kojem izlažemo pojavio na engleskom jeziku u SAD 1984. godine (*Aspects of the Slavic Language Questions*, 1, 1984, 189–259), zatim također engleska verzija u zagrebačkom časopisu *The Bridge (Most)* prošle godine (1/1990), a

isti je časopis taj tekst objavio i ove godine u hrvatskom prijevodu.

Svakako je riječ o tekstu što je zaslužio nesvakidašnju pozornost nakladnika. Prije svega, pregledi hrvatske jezične povijesti toliko su rijetki da nova ostvarenja uvijek rado očekujemo. K tomu, sama Bančeva obradba obilježena je i uzornim poznavanjem literature i znatnom samosvojnošću gledanja. Ta se samostalnost u pristupu problematici ogleda i u vrlo realnim stavovima o prethodnim proučavanjima, u osmišljenu prihvaćanju odnosno u razložnu odbacivanju rasuđivanja pojedinih učenjaka, što je osobito vidljivo iz »Bibliografske bilješke« (str. 107–117) pri kraju knjige.

Naravno, kad se radi o sintezi što dolazi nakon brojnih obradbi napose je bitna samostalnost u rasporedu građe, vlastito promišljanje različitih pitanja te s time povezane stilističke vlastitosti i nekonvencionalnosti. U svemu tomu našlo se toliko vrijednosti da možemo biti vrlo zadovoljni što je Bančev rad sada lako pristupačan i čitateljima u svijetu i domaćoj javnosti izrazito različitih interesa.

U »Predgovoru hrvatskom izdanju« – govoreći o povijesti hrvatskoga jezika – Banac upozorava na »jednu duga i grčevitu borbu« (str. 5), dakle na mnoge teškoće koje su Hrvati morali svladavati u nastojanjima očuvanja i što boljeg funkcioniranja vlastita komunikacijskog sredstva. Već prva poglavlja (»Uspon glagoljštva«, »Jeronimska legenda«, »Dvije tradicije u književnosti«) upozoravaju na posebnost hrvatskoga jezičnog položaja ne samo u srednjovjekovnoj Evropi nego i nakon toga doba. U težnjama ostvarenja jezičnoga jedinstva nepovoljne su bile okolnosti i u političkoj rascjepkanosti i u naglašenim dijalektnim razlikama i u uporabi različitih pisama. Nakon duga i teška razvoja Ljudevitu Gaju pošlo je za rukom jezično ujedinjenje Hrvata, a i pita-